

Förbättrade vandringsmöjligheter viktig åtgärd för att rädda ålen

Ålen har funnits i stor mängd i våra vatten. Mänsklig påverkan har dock gjort att beståndet har minskat till kritiska nivåer och ålen är nu akut hotad. För att gynna ålbeståndets återhämtning behövs insatser som har tydlig effekt.

Formas har på uppdrag av regeringen utvärderat ålförvaltningen tillsammans med en vetenskaplig panel. Bland annat vill panelen se bättre lösningar för ålens vandring förbi vattenkraftverk, att fisket fortsätter att fasas ut och att utsättningen av importerade ålyngel avslutas.

Ålens vandring möter hinder

Ålen är en fisk som väcker känslor. Att ha ål på julbordet är en tradition för många, samtidigt som det finns en utbredd vetskap om att den är hotad. Den välkända fisken med sin säregna form har en udda livscykel. Den kläcks i Sargassohavet, driver med havsströmmar till våra kuster, vandrar i vikar och vattendrag och lever där i tioålet år innan den återvänder till Sargassohavet för att leka. Om allt går väl.

Idag finns många hinder för att ålens livscykel ska fungera. Vattenkraftens dammar hindrar ålarnas vandring till lämpliga uppväxtmiljöer och de löper en risk att fastna i fiskarnas ryssjor. Dessutom hotas ålarna av andra miljöförändringar, som utdikning av våtmarker och gifter i miljön. Endast en bråkdel av den ursprungliga mängden ål finns kvar idag.

Förvaltningen ska bevara ålen

För att se till att ålen finns kvar i våra vatten i framtiden har EU en ålförordning som förbinder medlemsstaterna att upprätta nationella förvaltningsplaner med åtgärder och uppföljning av mål. Men trots att Sverige haft en plan sedan 2008 syns ytterst få tecken på återhämtning i beståndet.

Regeringen har gett Formas i uppdrag att utvärdera den svenska ålförvaltningen. Till sin hjälp har Formas anlitat en internationell panel av forskare. Panelen har granskat ålförvaltningsplanen, läst forskningen om ål, och intervjuat personer som på olika sätt är del i den svenska ålförvaltningen.

Slutsatser och rekommendationer för att förbättra ålförvaltningen

- Inskränkningar i fisket
- Förbättrade vandringsmöjligheter
- Avsluta stödutsättning av ålyngel
- Kontroll av fiske
- Forskning
- Organisation

Största hoten för ålens återhämtning

Panelen har tagit ställning till vilka som är de största hoten för ålens återhämtning i Sverige. De rangordnar hoten i den här ordningen:

- 1) brist på framgång i uppströms och nedströms vandring
- 2) olagligt fiske i samtliga vatten
- 3) lagligt fiske i sötvatten
- 4) småskaligt kustfiske i Östersjön

Panelen anser att Sveriges uppdaterade ålförvaltningsplan bör prioritera realistiska åtgärder mot dessa hot. Dessutom bör förvaltningsplanen sätta nåbara delmål för åtgärderna. Det är också viktigt att planen beskriver hur en kostnadseffektiv uppföljning ska ske. Att förbättra ålförvaltningen kräver troligen ökad finansiering för både forskning och övervakning.

Panelens rekommendationer för att förbättra ålförvaltningen

Inskränkningar i fisket

Panelen förordar att Sverige följer avsikterna i ålförvaltningsplanen från 2008 om gradvis nedtrappning av fisket. Det betyder att Sverige bör fortsätta på den inslagna vägen att inte bevilja nya ålfiskelicenser eller möjliggöra överföring av licenser till nya innehavare. Fisket kommer därmed fortsätta att minska i takt med att ålfiskare pensioneras eller väljer att avsluta sitt fiske efter ål.

Den nuvarande årliga fiskekvoten om 8000 kg per fiskare bör också minska till 1000 kg eller mindre. I sötvattenssystem där åtgärder genomförs för att öka ålarnas möjlighet till vandring förbi hinder, bör fiskelicenserna avslutas i förtid. Om en reviderad ålförvaltningsplan är adaptiv bör det så småningom vara möjligt att överväga att återuppta fisket, om ålbeståndet i Sverige återhämtar sig till en nivå som gör detta möjligt.

Förbättrade vandringsmöjligheter

Det har skett få märkbara framsteg i att förbättra ålarnas möjlighet att vandra i strömmande vattendrag och att minska dödligheten som är kopplad till vattenkraften sedan ålförvaltningsplanen skrevs 2008. Detta innebär att stora delar

av Sverige som erbjuder bra uppväxtområden för ål ändå inte kan användas eftersom ålarna inte kan ta sig dit.

Det är därför angeläget att få till snabba och omfattande lösningar som förbättrar ålarnas möjligheter till passage både uppströms och nedströms. Detta skulle erbjuda uppväxtmiljöer för naturligt invandrad ål och minska dödlighet i samband med ålens vandring. Viktigt är att ordna möjligheter både för passage uppströms och nedströms vid samma hinder, samt att prioritera att genomföra förbättringar i hela eller större delar av samma avrinningsområde.

Avsluta stödutsättning av ålyngel

Utsättningen av importerade ålyngel har möjligen ökat möjligheterna för ålfångst i det svenska ålfisket. Men det är högst tveksamt i vilken mån utsatt ål har bidragit till ökad lekvandring och därmed det reproducerande beståndet. Mer och mer forskning ifrågasätter utsättningarnas effektivitet för ålbeståndets återhämtning. Snarare tyder alltmer på att detta är en verksamhet med stora risker. Panelen rekommenderar att utsättning av ålyngel i Sverige avslutas. I detta ingår även avslutande av de utsättningar som görs av vattenkraftsbolagen som kompensationsåtgärder i de vattensystem där de bedriver verksamhet.

Kontroll av fiske

Sverige har ett utvecklat system för att försäkra att fiske sker enligt gällande förordningar. Fördelningen av roller och mandat mellan de myndigheter som delar på fiskerikontroll och kontroll av lagstiftningen till havs är dock mindre klar. Här ser panelen ett behov av effektivisering och förtydligande. En uppenbar utmaning är det illegala fisket som kan vara i samma storleksordning som det legala fisket efter ål. Ökade insatser krävs för att stävja det illegala fisket.

Forskning

Forskning och övervakning till stöd för den svenska ålförvaltningen har främst ägt rum vid Sveriges lantbruksuniversitet, SLU, på uppdrag av Havs- och vattenmyndigheten. Panelen noterar att SLU tillhandahåller en mängd relevant information, data och analys till stöd för förvaltningen. Det mesta är relevant och inriktat på att bättre förstå

viktiga osäkerheter i genomförandet av ålförvaltningsplanen. SLU förbereder också underlaget för Sveriges återkommande rapportering till EU-kommissionen. Slutsatserna av dessa bedömningar har med tiden blivit alltmer pessimistiska.

Även om forskningen vid SLU är relevant är det osäkert om det idag finns kapacitet att utföra all forskning som är nödvändig. Panelen noterar att det inte verkar finnas någon omfattande forskning vid SLU om lösningar för uppströms och nedströms passager eller förmåga att bedöma implementering av ålförvaltningsplanen som en strategisk forskningsfråga. Utökade uppdrag skulle sannolikt krävas för mer storskalig forskning om hur ålens vandring förbi vattenkraftverk kan förbättras. Annan nödvändig forskning, till exempel om delmål för utvandring av ål, kan vara möjlig inom ramen för befintlig finansiering. Detta

skulle dock kräva forskning och utveckling av mer realistiska populationsmodeller. Dessutom skulle det behövas prognoser för genomförandet av förvaltningsåtgärder över tid.

Organisation

För att förbättra vandringsvägar anser panelen att det behövs incitament för de aktörer som berörs. Det skulle till exempel kunna handla om subventioner, eller påskyndad handläggning, för de ägare av vattenkraft som är snabba med att minska vandringshinder. Vidare anser panelen att ansvar och uppgifter bör kartläggas och förtydligas mellan de många sorters organisationer som är involverade i ålförvaltningen.

Så gjorde vi utvärderingen

Formas har genomfört utvärderingen av den svenska ålförvaltningen från 2022 till 2024. Utvärderingen är gjord tillsammans med en panel med internationella forskare. Den internationella panelen har stor erfarenhet av förvaltning av hotade fiskarter från hela världen. Panelen har använt sina kunskaper om hur liknande fiskar kan förvaltas effektivt för att bidra med nya perspektiv på den svenska ålförvaltningen. För att genomföra utvärderingen skapade Formas först en överblick över förvaltningen, som stöd till den internationella panelen. Vi gjorde fältbesök och träffade många av dem som har en roll i förvaltningen.

Vi har också genomfört ett antal delprojekt för att sammanställa kunskap för panelens bedömningar. Dessa projekt har genomförts av olika forskargrupper. Under det avslutande året har vi hjälpt panelen i deras arbete och sammanställt rapporten.

Rapporten finns på svenska och engelska på formas.se

Har du frågor om utvärderingen?

Anders Clarhäll, analytiker
08-775 41 04, anders.clarhall@formas.se